

Наталія Матвеева,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Natalia Matveeva,

Candidate of Pedagogical Science, Assistant Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
nataliia.matveieva@pu.if.ua
ID orsid.org/0000-0002-8495-7074

УДК 37.011.31:371.14
ББК 74.04

**РОЗВИТОК ОСОБОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА
НА ТРАДИЦІЯХ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ ГУЦУЛІВ****DEVELOPMENT OF THE PERSONALITY OF AN ELEMENTARY SCHOOL
STUDENT ON THE TRADITIONS OF FAMILY EDUCATION OF HUTSULS**

У статті автор розкриває традиційні особливості родинного виховання населення українських Карпат (гуцулів). Мета статті – проаналізувати специфіку родинного виховання гуцулів та визначити його значення у процесі розвитку особистості. Автор наголошує, що у сучасній теорії і практиці національного виховання актуальною є проблема використання сімейних традицій у формуванні загальнолюдських цінностей особистості; система виховання орієнтована на гуманізацію міжособистісних стосунків, розвиток у школярів гуманістичних рис і моральних цінностей. Актуальність проблеми визначається необхідністю звернення до традицій українського народу задля примноження надбань української народної педагогіки та подальшого її використання у навчально-виховному процесі школи.

Автор констатує, що до означеної проблеми неодноразово зверталась низка науковців як минулого, так і сучасності. Однак проблема родинного виховання залишається актуальною. На часі - потреба повернення до української родинної педагогіки, відродження статусу української родини з її авторитетом, звичаями та традиціями, любов'ю до дітей та відданістю святому обов'язку виховання достойної зміни – людини гідної поваги, порядної, щирої, чесно, справедливої.

У статті автор аналізує основні завдання, які вирішуються у процесі виховання у гуцульській родині; виокремлює її основні ознаки; розкриває суть народних звичаїв та традицій, що свято шануються; визначає місце і значення традицій родинного виховання гуцулів у процесі розвитку особистості.

Ключові слова: звичаї, традиції, норми, мораль, духовність, національна самосвідомість, родина.

In the article the author reveals the traditional features of the family upbringing of the Ukrainian Carpathians (Hutsuls). The purpose of the article is to analyze the specifics of the family education of Hutsuls and to determine its significance in the development of the individual. The author emphasizes that in modern theory and practice of national education, the problem of the use of family traditions in the formation of universal values of the individual is relevant; the system of education is focused on the humanization of interpersonal relations and the development of humanistic features and moral values among schoolchildren. The urgency of the problem is determined by the need to appeal to the traditions of the Ukrainian people in order to increase the achievements of Ukrainian folk pedagogy and its further use in the educational process of the school.

The author states that a number of scholars from both the past and the present have repeatedly addressed a given problem. However, the problem of family upbringing remains relevant. At the time - the need to return to Ukrainian family pedagogy, the revival of the status of the Ukrainian family with its authority, customs and traditions, love for children and devotion to the sacred duty of educating a worthy change - a man of decent respect, decent, honest, honest, fair.

In the article the author analyzes the main tasks that are solved in the process of education in the Hutsul family; distinguishes its main features; reveals the essence of traditional customs and traditions that are celebrated; defines the place and significance of the traditions of family education of Hutsuls in the process of personality development.

Key words: customs, traditions, norms, morals, spirituality, national identity, family.

В статье автор раскрывает традиционные особенности семейного воспитания населения украинских Карпат (гуцулов). Цель статьи – проанализировать специфику родственного воспитания гуцулов и определить его значение в процессе развития личности. Автор акцентирует внимание на том, что в современной теории и практике национального воспитания актуальна проблема использования семейных традиций в формировании общечеловеческих ценностей личности; система воспитания направлена на гуманизацию межличностных отношений, развитие у школьников гуманистических качеств и моральных ценностей. Актуальность проблемы определяется потребностью обращения к

традициям украинского народа для умножения приобретенной украинской народной педагогики и последующего ее использования в учебно-воспитательном процессе школы.

Автор констатирует, что к проблеме неоднократно обращались ученые прошлого и современности. Но проблема семейного воспитания остается актуальной. На времени – необходимость обращения к украинской семейной педагогике, возрождения статуса украинской семьи с ее авторитетом, обычаями и традициями, любовью к детям и преданностью святым обязательствам воспитания достойной замены – человека достойного уважения, порядочного, открытого, честного.

В статье автор анализирует главные задачи, которые решаются в процессе воспитания в гуцульской семье; выделяет ее главные признаки; раскрывает сущность народных обычаев и традиций, что чтутся; определяет место и значение традиций семейного воспитания гуцулов в процессе развития личности.

Ключевые слова: обычаи, традиции, нормы, мораль, духовность, национальное самосознание, семья.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В епоху стрімкої зміни подій, швидкоплинності інформації, перенесення акцентів у загальнолюдських цінностях, особливу увагу науковців привертає проблема формування особистості у родинному колі. Родинне виховання розглядається як один із найважливіших чинників виховного процесу, носій найвищих національних ідеалів.

На Україні завжди панував культ родини, рідної домівки, глибокого шанобливого ставлення до батьків. Варто згадати про те, що традиційно виховання було першочерговою справою сім'ї, а не школи чи соціуму. Так, історія розвитку, устрій традиційної української родини незмінно засвідчують про силу її педагогічного потенціалу, багатоаспектність підходів та засобів якого має бути використано на сучасному етапі. З іншого боку спрямування змісту національного виховання у дане русло зумовлене необхідністю відродити й розвинути надалі українську педагогічну культуру з опорою на кращі звичаї, традиції українського народу [1]. На цьому зокрема наголошують основні документи про освіту. Так, Концепція сімейного виховання в системі освіти України "Щаслива родина" [1] ґрунтується на нормативно-правовій базі відповідно до вимог Конституції України; Сімейного кодексу України; Законів України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту"; Конвенції ООН про права дитини тощо. Від добробуту української родини сьогодні залежить успіх навчання й виховання, розвиток творчого потенціалу кожної дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, з означеної проблеми засвідчує, що вивченням народних традицій та обрядовості займалися видатні педагоги минушини, як-от: А.С.Макаренко, С.Русова, В.О.Сухомлинський, М.Г.Стельмахович, К.Д.Ушинський; її вивчають та розглядають сьогодні І.Д.Бех, О.Бондарчук, Б.І.Ковбас, В.І.Костів, В.І.Кононенко, Н.В.Лисенко, В.Юстицький та ін. Зокрема у творчому доробку О.Дзеріна, Н.Калениченка, О.Любара, Д.Федоренка розглядаються складові сімейного виховання; у працях О.Кульчицької, Л.Нечипоренко, Л.Проколієнко, О.Савченко, В.Титаренко висвітлені основні психолого-педагогічні аспекти сімейного виховання. Натомість важко переоцінити той внесок, який зробили в історії української педагогічної думки та розвитку родинного виховання такі вітчизняні вчені як Б.Грінченко, М.Драгоманов, Я.Мамонтова, І.Огієнко, Я.Чепіга, Т.Шевченко, Ю.Ющишина.

Формування мети статті. Мета статті – проаналізувати специфіку родинного виховання гуцулів та визначити його значення у процесі розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сім'я є природним середовищем, в якому поєднується виховний вплив декількох поколінь; панують доброзичливі стосунки між батьками; діють усталені сімейні правила та традиції, що ґрунтуються на великій повазі до загальнолюдських цінностей та моральних норм, що закладає основи характеру, формує світогляд і навички культурної поведінки дитини. Зокрема О.Духнович відносив родину до основних чинників впливу на щасливе життя людини: «...люби рід свій не тому, що він славний, а тому, що він Твій. Хто соромиться свого народу, той соромиться самого себе...». Родина (рід, сім'я, Батьківщина, народ), на думку вченого, є нічим іншим як першоджерелом відчуття такого жаданого почуття щастя особистості. «Дай сину твоєму здоровий розум, дай йому добру вдачу, дай йому науку, здатність працелюбства, добре серце, любов до Бога і ближнього, дай йому добру волю, і вже даси йому багатство, яке ні хробак не підточить, ні злодій не підкопає, яке й у біді, й у нещасті залишиться з ним навіки...». Саме від виховання, на його погляд, залежить майбутнє дитини, бо при народженні людина з'являється на світ непорочною, а тому з часом змінюється у залежності від того, до чого вона пристосовується: «Дитина є сама по собі м'яким створінням, серденько у неї чутливе або всеприймаюче, і м'яке буває, як віск, який відбиває образ притиснутої до нього печаті. Людину складають естество (натура), наука і обичай» [3, с. 76].

Варто зазначити, що сім'я не лише формує всебічно розвинуту особистість, - без родини неможливо побудувати повноцінну національну школу, освіту та виховання [2, с. 34]. Доречними з цього приводу є слова видатного педагога В.Сухомлинського: «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладаються коріння, з якого виростають потім і гілки, і квітки, і плоди...» [5, с. 342].

Як відомо, в Україні налічується декілька етнічних груп, однією з яких є гуцули. Першочерговим завданням сьогодні є вивчення та примноження духовної спадщини народу України, позаяк традиційне родинне виховання органічно об'єднує вплив культури, звичаїв, поглядів, сімейно-побутових умов і взаємодію батьків з дітьми і виступає важливим чинником впливу на повноцінний розвиток і становлення особистості підростаючого покоління. Сімейні традиції горян – сукупність суспільних традицій, які віддзеркалюють побут родини, норми і правила, її унікальні культурно-історичні ознаки, а, отже, є своєрідною моделлю поведінки, взірцем моральних відносин її представників. Важливо, цінність родини полягає у її виховних можливостях, що узалежнюються від низки чинників, а саме: готовність батьків до виховання дитини; рівень загальної і педагогічної культури дорослих членів родини; можливості реалізації виховного впливу, характер взаємин і міра узгодженості батьків у питаннях виховання; індивідуальні особливості батьків та членів родини (темперамент, моральні якості, комунікативні здібності, стан здоров'я); наявність власного досвіду виховання дітей; сімейні традиції виховання та їх використання; ціннісні орієнтації та їх ієрархія у залежності від виховних можливостей сім'ї тощо. Як показало наше дослідження, ідеалом виховання в гуцульській родині завжди виступала здорова, культурна, щаслива людина з високими духовно-моральними й інтелектуальними рисами та якостями, працелюбна, щира, самовіддана. Зокрема з-поміж основних ознак родинного виховання гуцулів виокремлюємо: 1) нерозривний зв'язок поколінь, морально-духовну єдність членів сім'ї; 2) формування загальнолюдських чеснот, цінностей і почуттів (до своїх батьків, дідуся, бабусі, членів сім'ї, усіх українців); 3) щирість, турботу, любов і сердечність в сімейному спілкуванні та відносинах, що слугує фундаментом морально-етичного виховання дітей; 4) емоційну насиченість; 5) багатогранність виховного впливу на дітей професійних інтересів, життєвого досвіду представників старшого покоління роду; звернення особливої уваги на виховання ощадливості, господарності, працелюбності; 6) опору на кращі традиції родоводу, звичаї, обряди тощо; 7) виховання дітей у атмосфері доброзичливості, взаєморозуміння, глибокої поваги один до одного.

Народні звичаї та традиції гуцулів відображають їх національну та етнічну самобутність. Так, у процесі становлення та розвитку кожна дитина набуває досвіду етичної поведінки спочатку через засвоєння ustalених у родині звичаїв, а потім через сприйняття та наслідування традицій. Саме через традиції впродовж віків у гуцульській родині прищеплювались благородні людські якості: любов до рідного краю, домівки; повага до батьків та старших, світлої пам'яті предків; відчуття належності до етнічної групи; прагнення пізнати, зберегти, примножити та передати дітям духовні надбання.

Практика засвідчує, що, як правило, діти у гуцульській родині зростали під наглядом не лише батьків та старшого покоління, а й багаточисельних братів та сестричок. Здавна гуцульська родина жила в хаті, яку збудував прадід чи його батько, усі гуртом. Це слугувало тісному зв'язку поколінь, глибокому проникненню у традиції та звичаї роду, їх збереженню та передачі нащадкам. За кращими традиціями гуцульської родини діти повинні були шанувати того, хто найстарший в родині; дівчата й хлопчики з ранніх років допомагали батькам по господарству (дівчата – порались удома, на городі, в саду, біля хати, а хлопчики – наслідували батьківське ремесло, ходили у ліс, дбали про оселю та рідних, пастушили).

Мистецтво гуцулів, його різновиди та багатогранність слугували залученню малечі до участі у різноманітних хоровах, музичних, хореографічних дійствах, присвячених обрядовому святкуванню певної дати народного календаря. Хлопчики та дівчатка з радістю приймали участь у трудових святах першої борозни, проводів пастухів на полонину (що традиційно саме для місцевості краю), обжинків. Натомість в гуцульській сім'ї свято шанувалися й родинно-побутові свята, як-от: день ангела, іменини, «входини» до нової хати, День Матері та інші. Як відомо, до найбільших християнських свят відносились Різдво та Великдень, які своєю величністю облагороджували тих, хто готувався до святкування.

Слід зазначити, що виховання у гуцульській родині завжди було багате на різноманітні форми впливу на дітей, як-от: залучення дітей до родинних ремесел та промислів (ткацтво, гончарство, писанкарство і т.д.), улаштування домашніх театрів (дійство на Різдво з переодяганням), колядування та щедрування, фізичні ігри та забави. Так, співаючи колядки та щедрівки, бажаючи щастя господарям, діти вчилися бути доброзичливими; приносити радість собі й батькам, учителям; працювати для інших. З іншого боку, своїми піснями діти звеличували працю господарів дому, їх господарність, турботу, гостинність, красу сімейної злагоди й людської порядності. Ці та інші якості віддзеркалюють ті цінності, які берегли та прагнули примножити горяни.

М.Стельмахович наголошував, що скарбниця нетрадиційних методів виховання дітей різноманітна й налічує чотири групи для практичного використання їх у виховній роботі з молодшими школярами, а саме:

- 1) народно-педагогічні методи виховання рідною мовою (народні прислів'я та приказки: «Вік живи – вік учись і трудись», «Шануй батька й неньку, то буде скрізь добренько», «Шануй учителя як родителя»);
- 2) методи формування суспільної поведінки (виховання через саме життя дітей шляхом нагромадження власного досвіду);
- 3) народно-ігрові методи («Де гра, там і радість»);
- 4) народно-педагогічні методи стимулювання, заохочення та спонукання [4, с. 91].

Як засвідчує наше спостереження, основними завданнями родинного виховання гуцулів на сучасному етапі залишаються:

1) виховання в дітей гуманності (поваги до людей, співчуття і чуйності, доброзичливості, турботи, взаємодопомоги) і духовності (прагнення до освоєння багатств української культури, формування загальнолюдських ідеалів добра, справедливості, чесності і порядності; до свого способу життя на основі волі, моральності, культури, краси);

2) виховання високоосвіченої особистості, здатної до активної пізнавальної діяльності, самоосвіти, бо «Знання – то світло, а незнання – пільма»;

3) виховання дитини у душі патріотизму, любові Батьківщини та рідного краю;

4) формування якостей працелюбності, поваги до продукту праці та людей праці; особистості трудівника, доброго й ощадливого господаря свого дому та краю; порядного батька (матері);

5) формування умінь і навичок дотримання здорового способу життя;

6) формування естетичних смаків, високого рівня культури;

7) формування активної позиції у дітей, прищеплення їм умінь та навичок самовиявлення, самореалізації, самоствердження та адаптації в умовах гірського середовища.

Як бачимо, система родинного виховання гуцулів поєднує у собі такі основні напрями як-от: розумовий та фізичний розвиток; охорона здоров'я; прищеплення любові до праці та поваги до людей; виховання поваги до моральних чеснот та їх дотримання; формування естетичних смаків та духовності; утвердження життєвого оптимізму та інше. Ці та інші аспекти, що реалізуються у гуцульській сім'ї з ранніх років життя дитини, слід зберегти та примножити сьогодні з тим, щоб український рід множився кращими традиціями, звичаями, чеснотами, цінностями.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, вищезначене дає підстави стверджувати, що проблеми розвитку особистості на основі традицій родинного виховання залишаються актуальними, позаяк сім'я є природнім середовищем, в якому справляють взаємний вплив погляди декількох поколінь, еволюціонують, особливо в умовах радикальних змін у суспільстві, стосунки між батьками, сімейні правила, традиції, які закладають основи характеру, формують світогляд підростаючого покоління.

1. Концепція «Сім'я і родинне виховання»//Рідна школа. – 1996. - № 11 – 12.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка родинного виховання: навч. посібник/А.І.Кузьмінський. – К.: Знання, 2006. – 324 с.
3. Олександр Духнович: наук. праці/упорядн. Та наук. Ред. Д.Герцюк, П.Сікорський. – Львів: «СПЛОМ», 2013. – 114 с. – (Серія: Видатні українські педагоги, вип. 3).
4. Стельмахович М.Г. Вибрані педагогічні твори. У 2-х томах. – Т.1.: Українське національне виховання/Упорядн. Л.Калуська, В.Ковтун, М.Ходак/За заг. ред. Калуської Л. – Івано-Франківськ-Коломия: «Вік», 2011. – 520 с.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка/В.О.Сухомлинський. – К., 1979. – 436 с.
6. Сухомлинський В.О. Гармонія трьох начал. Вибр. твори: в 5-ти т. – Т. 5/В.О.Сухомлинський. – К., 1976. – 576 с.

Reference

1. The concept of "Family and family upbringing" // Native school. - 1996. - No. 11 - 12.
2. Kuzminsky AI Pedagogy of family upbringing: teach. Manual / AI Kuzminsky. - K.: Knowledge, 2006. - 324 s.
3. Alexander Dukhnovich: Sciences. Labor / General. That sciences. Ed. D.Gertsyuk, P.Sikorsky. - Lviv: "COMPLETE", 2013. - 114 s. - (Series: Famous Ukrainian Teachers, issue 3).
4. Stelmakhovich M.G. Selected pedagogical works. In 2 volumes. - T.1.: Ukrainian national education / Ordinarily. L. Kaluska, V. Kovtun, M. Khodak / For the Society. Ed. Kaluska L. - Ivano-Frankivsk-Kolomyja: "Age", 2011. - 520 p.
5. Sukhomlinsky V.O. Parent Pedagogy / V.O.Sukhomlinsky. - K., 1979. - 436 s.
6. Sukhomlinsky V.O. Harmony of three began. Vibrate Works: in 5 t. - T. 5 / V.O.Sukhomlinsky. - K., 1976. - 576 s.

